

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ЕТНОПЕДАГОГІКИ

У статті висвітлюється доцільність використання засобів, методів, прийомів етнопедагогіки в естетичному вихованні молоді, специфіка їх використання у процесі розвитку культури особистості. Розкрито провідні ідеї найдавніших джерел етнопедагогічних знань. Наголошено на ефективності навчання і виховання молодого покоління на ґрунтовних знаннях етнопедагогіки.

У державних документах про освіту, навчання й виховання, зокрема в Державній національній програмі "Освіта" (Україна – XXI століття) зазначається, що формування громадянина має бути спрямоване на "виховання національної самосвідомості, досконалості й культури" [1], у "Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті" наголошується на необхідності формування цілісної картини світу і сучасного світогляду особистості, її здібностей засобами народного мистецтва [2]. За теперішніх умов етнопедагогіка є основою національної культури й духовності народу, без яких неможливо виховати сучасну молодь.

Ідеї естетичного виховання зародились у період глибокої давнини. Майже усі значні філософи, педагоги, діячі культури звертали увагу на питання естетичного виховання особистості. Естетичний досвід репрезентували ще літописці та педагоги Київської Русі (Нестор, Володимир Мономах та інші). Не обійшли своєю увагою це питання Г. Сковорода, І. Котляревський, Т. Шевченко, Л. Українка, І. Франко та інші. У народній педагогіці проблемою естетичної культури займалися Ю. Б. Боров, І. А. Зязюн, М. Г. Стельмахович та інші. Про визначну роль естетичного виховання писали А. С. Макаренко, І. І. Огієнко, С. Ф. Русова, І. М. Стешенко, В. О. Сухомлинський та інші.

В останні роки питання естетичного виховання молоді засобами народознавства розглядалося в історико-педагогічних працях М. Лещенко, Л. Масол, Р. Скульського, В. Скутіної, Є. Сявавко та ін. Прогресивні здобутки народознавства у естетичному вихованні на основі мовознавчого, фольклорного та соціологічного матеріалів розкриваються у працях О. Борзяк, І. Гончара, М. Грушевського, І. Зязюна, Л. Коваль, В. Острогорського, О. Рудницької, Г. Сагач, М. Стельмаховича, С. Черепанової, А. Щербо та інших. У своїх наукових працях вони розглядають шляхи формування естетичних поглядів молоді, теоретичні основи та зміст естетичного виховання, його методи і форми.

Та варто зазначити, що теоретичні та методичні аспекти використання засобів етнопедагогіки у процесі естетичного виховання ще недостатньо розроблені. Здійснення аналізу сучасного рівня естетичного виховання молоді, опрацювання освітніх програм підтверджують, що цей резерв народної культури не завжди використовується належним чином.

Метою статті є теоретичне визначення засад, форм, методів естетичного виховання студентів засобами етнопедагогіки. Серед завдань основними є визначення ефективності естетичного виховання студентів засобами етнопедагогіки, рівня знань молоді про рідну культуру, традиції, край, фольклор, окреслення оптимальних умов, за яких буде найкраще здійснюватись естетичне виховання засобами народної педагогіки.

Бажання виховати саме культурну особистість не є новим для педагогіки. Українська народна мудрість з давніх часів проповідує порядність, ввічливість, милосердя, естетизм та високу моральність. Термін "народна педагогіка", який був уперше введений у науковий обіг К. Ушинським, а в українській педагогіці О. Духновичем, означає "галузь емпіричних знань і досвіду, що виробляється в домінуючих серед народу поглядах на мету і завдання виховання, у сукупності народних засобів, умінь і навичок виховання і навчання", тобто народна педагогіка – це педагогіка, створена народом [3: 11].

К. Д. Ушинський стверджував, що народне виховання є живим органом в історичному процесі народного розвитку. З цього приводу він писав: "Чи дивно після цього, що виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої немає в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу" [4: 53].

Проблема виховання молодого покоління засобами етнопедагогіки привертала і привертає увагу багатьох учених. Зокрема, розробкою цього питання займалися Н. Бабич, А. Волошин, Г. Ващенко, В. Гнатюк, В. Ковальчук, С. Карпенчук, В. Лозова, О. Матвієнко, В. Сухомлинський, М. Стельмахович, Є. Сявавко, С. Русова, Г. Троцько та інші.

Дослідження показують, що щедро насичена символікою українська обрядовість є втіленням неперевершеної величі народних естетичних ідеалів. Сповнені красою та урочистістю обряди – це найперше джерело емоційно-естетичного розвитку дитини, її творчого обдарування.

Етнопедагогіка як першооснова виховання і джерело знань для наукової педагогіки створює ґрунт для навчання, виховання і розвитку розумної, працьовитої, гуманної людини. Народне виховання – це система практичного впливу на особистість, в основі якої лежать погляди народу на виховання людини, впливу на неї природного середовища і соціального оточення. Це методи і засоби, що передаються від покоління до покоління і засвоюються як певні знання, вміння і навички.

В етнопедагогіці закладені основи виховання громадянина й патріота України. Саме народна педагогіка прищеплює любов до української мови та культури, повагу до народних традицій, історії, ремесел, витворів мистецтва, фольклору.

Неодмінною умовою вивчення українського народознавства є залучення студентів до практичної діяльності – організації народознавчих кімнат, музеїв, виставок тощо; участі у святах та обрядах; практичного засвоєння, збереження та пропагування норм народної моралі та етики; занять народним мистецтвом і ремеслами; приготування народних страв тощо.

Основна мета народної педагогіки в галузі естетичного виховання – навчити людину жити за законами краси, гармонії, благородства, милосердя; формувати у молоді естетичне ставлення до життя, мистецтва, природи, громадської діяльності. Реалізація цих завдань здійснюється поетапно, а саме:

- **перший етап (почуттєвий)** – створення необхідного запасу елементарних естетичних знань і вражень, без яких не може виникнути інтерес до естетично значущих предметів і явищ;
- **другий етап (основний)** – формування на основі отриманих знань здатності художнього і естетичного сприйняття таких соціальних якостей людини, які забезпечать можливість емоційного переживання та оцінки естетичних предметів і явищ;
- **третій етап (творчий)** – формування естетичних творчих здібностей, тобто виховання та розвиток таких якостей, здібностей, які перетворили б особистість на активного творця, бо людина може всебічно розуміти красу лише тоді, коли сама створює прекрасне [5: 367-368].

Народний виховний ідеал досконалої людини, на думку вченого-педагога Г. Г. Ващенка, це гармонійне поєднання зовнішньої та внутрішньої краси особистості. Виховний ідеал відображений у народних звичаях, мові, традиціях, піснях, побуті, ремеслах; твориться роками і переходить від старших поколінь до молодших. Важливу роль відіграють здобутки духовної культури, міцно пов'язані із світоглядом, релігією, мораллю [6: 187].

З самого народження дитина співіснує з естетичними явищами. Колискова матері, бабусин рушник, приказки дідуся, батькове ремесло, природа навколо будинку, та й сам будинок, одяг, побут – є вираженням певних естетичних категорій.

Складові народознавства (мова, культура, традиції, мораль тощо) правомірно розглядати і як чинники етнопедагогіки. Засвоюючи матеріальні та духовні цінності, здобуті народом, людина стає особистістю з відповідними рисами характеру.

Мова – це самобутній спосіб мислення, оригінальний засіб пізнання дійсності, неповторний і незамінний інструментарій творчості народу. Унікальність, оригінальність і неповторність кожної мови є явищем цивілізації. Недарма кажуть, що прислів'я, приказки, пісні – це душа народу. Народна мудрість вчить моральному, естетичному, застерігає від потворного та хибного.

Фольклор, або народна творчість, – безпосередній спадкоємець найдавніших форм людської культури, що зберігає в кожну історичну епоху значення первинної художньої переробки сукупного життєвого досвіду і є складним естетичним, художнім та соціальним явищем.

У сучасних наукових дослідженнях розроблено як теоретичні, так і методичні аспекти залучення дітей до народної творчості. Охарактеризовано різноманітні жанри українського фольклору, такі як: думи, пісні, казки, оповідання, небилиці, прислів'я та приказки, загадки, скоромовки тощо. Український фольклор багатогранний, він відображає буття кількасотлітньої історії українців, їхні прагнення й ідеали, самореалізацію цього талановитого народу, історична місія якого – гармонізувати взаємовідносини поколінь, слов'янських народів і культур, утверджувати світ довіри, любові і краси.

Прадавні вірування, обряди і звичаї – виразники духовності нашого народу, вони творять національну історію, філософію, мистецтво, що сприяє самопізнанню його національного ества. Студенти, беручи участь у відтворенні певних історичних дійств (плетіння вінків на Івана Купала, ворожіння на свята Андрія та Катерини, співання колядок та щедрівок, кликання весни тощо), глибше занурюються в минуле, ближче пізнають світ, у якому жили їхні прашури.

Народознавство – це наша духовна культура, історія звичаїв, обрядів, піснеспівів, свят, виміру часу, і матеріальної культури, бо й у виготовлення пожиткових речей, і знарядь господарювання, у творення житла чи поселення вкладалася національна душа.

Національне виховання, як зазначає Н. В. Волкова, – це виховання на культурно-історичному досвіді свого народу, його звичаях, традиціях і багатовіковій мудрості, духовності. Це історично зумовлена і створена народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямована на організацію життєдіяльності зростаючих поколінь, у

процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь [7].

Виховання естетичної культури молоді засобами етнопедагогіки залежить від дотримання низки наступних педагогічних умов: урахування особливостей спілкування студентів із мистецтвом, фольклором; рівня загальної культури викладача; творчого характеру педагогічної діяльності; особистого захоплення педагога народним мистецтвом.

Велике значення має участь молоді в різноманітних фольклорних, мистецьких гуртках, студіях народних умільців, дотримання народних традицій у родині.

Народна мораль має здатність викорінювати людські вади. Кожна звичаєва вказівка чи обрядове дійство мають досить сильний вплив на особистість. І при таких усталених нормах поведінки всіх членів родини дитина починає звикати до них та поступово засвоювати. Тому звичасві правила та обрядові дійства не пригнічують дитину; психіка її досить легко витримує такі навантаження. У її свідомості розвивається творча атмосфера обрядових дійств.

В умовах відродження духовності народу, його культурних традицій, загальноосвітній навчальний заклад має стати потужним засобом творення виховної традиції, яка передбачає поєднання споконвічних поглядів на предмет виховання, що склалися протягом існування людського суспільства, і сучасних поглядів, які диктує соціально-економічний устрій життя, нові суспільні норми і вимоги.

Беручи активну участь у святкуванні, молодь емоційно переживає такі події, що формує у неї доброту, чуйність, ніжність, щирість, душевність. Завдяки засобам народознавства передається естетичне, моральне багатство народної душі, її висока краса.

Народні традиції є могутніми чинниками виховання загальнолюдських цінностей: совісті, гідності, честі, справедливості, скромності, любові до рідних, взаємодопомоги, милосердя та взаємоповаги.

Одним із чинників естетичного виховання студентів засобами етнопедагогіки є залучення їх до культурно-мистецької спадщини рідного краю, що дає можливість не лише глибше пізнати регіон, але й забезпечує емоційно-чуттєві переживання, пов'язані із спілкуванням із митцями, народними майстринями, пам'ятками культури.

Використання місцевого матеріалу урізноманітнює навчально-педагогічний процес, дозволяє знайти інноваційні методи і форми педагогічного впливу. Проведення занять, виховних заходів у майстернях художників, у будинках-музеях, літературних, археологічних, краєзнавчих музеях, зустрічі з діячами культури і мистецтв, з народними умільцями, відвідування концертів народної пісні тощо буде мати не лише пізнавальне та виховне значення, але й спонукатиме молодь до самостійної творчої діяльності.

У навчальних закладах існують народні колективи, які репрезентують традиції, відтворюють звичаї, намагаються передати колорит життя наших пращурів. На виставках молодь має можливість показати свої творчі надбання, у яких розкривається талант юних вишивальниць, писанкарів, гончарів, теслів, художників.

Для того, аби молодь краще знала свою історію, традиції, у школах було введено уроки "Народознавство", "Рідний край", а у навчальних планах середніх спеціальних та вищих навчальних закладах з'явилися такі дисципліни, як: "Українознавство", "Культурологія", "Фольклор", "Історія слов'янських народів", "Етнографія", "Етнопедагогіка" тощо, що становить народознавчий компонент у естетичному вихованні молоді.

Отже, як бачимо, народна педагогіка – невід'ємна частина педагогіки як науки. Великі здобутки народу у виховному і навчальному процесі не залишаються поза увагою сучасних дослідників і науковців у галузі педагогіки. В українській етнопедагогіці чітко простежуються головні принципи виховання: природовідповідність, культуровідповідність, народність виховання, його трудовий характер, зв'язок виховання з життям, єдність виховного й освітнього елементів у єдиному педагогічному процесі.

Народна педагогіка має великий вплив на формування особистості, це цілісна педагогічна система. Вона має чітко означену мету виховання і традиційно усталені засоби її досягнення. Зміст і методи народної педагогіки базуються на народному світобаченні й народній психології, тобто етнопедагогіка витворювалася відповідно до народної душі, ментальності.

Предметом наших подальших досліджень є розробка та реалізація моделі естетичного виховання студентів засобами етнопедагогіки, вивчення психолого-педагогічних умов підвищення естетичного рівня молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
2. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К. : "Шкільний світ", 2001. – 48 с.
3. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка / М. Г. Стельмахович. – К. : Рад. школа, 1985. – 272 с.

4. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні / К. Д. Ушинський // Вибр. тв. : в 2 т., Т 1. – К., 1983. – С. 53–54.
5. Практикум з педагогіки : [навчальний посібник] / [за заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка] / [4-те видання]. – Житомир, 2005. – 482 с.
6. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал / Г. Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 234 с.
7. Волкова Н. П. Педагогіка / Н. П. Волкова. – К : Академія, 2001. – 576 с.

Матеріал надійшов до редакції 17.12. 2010 р.

Глазунова Л. А. Эстетическое воспитание молодёжи средствами народной педагогики.

В статье представлена целесообразность использования средств, методов, приёмов народной педагогики в эстетическом воспитании молодёжи, специфика их использования в процессе повышения уровня культуры личности. Раскрыты основные идеи давних источников этнопедагогических знаний. Акцентируется внимание на эффективности обучения и воспитания молодого поколения на обоснованных знаниях по этнопедагогике.

Glazunova L. O. Aesthetical Education of Young People by Means of Ukrainian Ethnopedagogics.

The article presents the use of means and methods of Ukrainian Ethnopedagogics in the youth aesthetical education, the specific features of their usage in the process of personality's culture level increase. The main ideas of ancient sources referred to the ethnopedagogical knowledge are discovered here. The attention is drawn to the effectiveness of teaching and education of young generation based on the fundamental ethnopedagogical knowledge.